

Peklíčko

Přepis debaty

V předvánočním čase na malé děti čeká nelehká, ale důležitá zkouška. Příchod Mikuláše a jeho dvou společníků 5. prosince doprovází u nejmenších smíšené pocity. Na jedné straně radost a štěstí z odměny, kterou si za svou statečnost vyslouží, na druhé straně však strach. Strach z čerta. Ten dětem připomíná, že pokud nebudou hodné nebo nebudou poslouchat, čeká je ten snad nejhorší trest. Děsivý černý ďábel s řetězy a velkým pytlek je totiž připraven neposlušné ratolesti odvléct od své rodiny a odnést si je do pekla. Nejmenší z nás pak musí čelit svému strachu a prokázat, že si zaslouží doma zůstat.

Tato tradice není žádnou novinkou pro české školáčky, kteří v tento den každoročně seberou odvahu a čelí hrůze čerta. Jaké je to však pro děti z jiné země, které se s touto tradicí nikdy nesetkali? O tom a také o překonávání strachu je dílo autorky Brit Jensen, Peklíčko.

Přepis debaty:

Studentka: Jak vznikla myšlenka, že do toho zapojíte strach ze smrti? Bylo to pro vás od začátku jasné, máte to s tím spojené?

Autorka: Celkové nahrávání nezačalo vůbec s myšlenkou toho, že z toho vznikne dokument. První Mikuláše jsem točila, protože mě fascinoval ten zvuk čertů, kteří chodili po vesnici a hulákali. Tyto zvuky jsem ještě neslyšela, a proto mě fascinovaly. Potom tedy přišli i k nám a tam nastala ta katastrofa. A pak mě to napadlo – moje děti mají problém se strachem, protože já mám problém se strachem. Měla jsem totiž pocit, že všude jinde to děti zvládají, jenom u nás je problém. A také si myslím, že je hodně dobře slyšet na konci v pater nosteru, jak můj syn přesně opakuje ty samé zvuky, co vydávám já, když jsem nervózní. Je to takový dobrý příklad toho, jak ty strachy sami předáváme.

Profesor: Jde tam samozřejmě slyšet, že proběhnou tři Mikulášové a je tam tedy vývoj, který trvá minimálně dva roky. Přijde mi tak zajímavé to, že ses rozhodla takovou věc točit. Že sis řekla, že vezmeš rekordér, to mohou být zajímavé zvuky do něčeho, nějak.. ale kdy se z toho stala vědomá volba, že z toho bude dokument o tomto tématu?

Autorka: To nevím. To vyplynulo postupně. Potom tedy bylo i jasné, že do něj musím zakomponovat i svůj vlastní strach, protože to je s tím propojené, a tak jsem začala natáčet i věci kolem toho. Víc se zajímat o tu tradici, mluvit s lidmi o jejich zkušenostech a přístupech k tomuto tématu. A často, když tento dokument poslouchají lidé tak mají za to, že ředitel školky je tam negativní postava. Avšak když jsem to vše dávala dohromady, pro mě to byla upřímná snaha zjistit, jak to dělá, jak to vidí a jak to podle něj funguje. A překvapila mě samozřejmě i ta míra cukru a biče, ale neměla jsem ho za někoho, kdo to dělá blbě.

Profesor: Já bych ho nečetl jako záporáka. On tam v jedné chvíli, když mluví o klepání řízků, tak říká, jak té situaci využil, aby postrašil děti, které nechtějí jíst. Vnímám jsem

to jako upřímnou a hezkou odpověď, kde se, aniž by tušil, usvědčil z toho, jak sám straší ty děti.

Profesor: Také mi přišlo výborné, jak tam mluvíš se svou kamarádkou a je tam logická úvaha, kterou tam vneseš. Peklo je přeci po smrti. A tvoje kamarádka se divila, že to máme v pohádkách, že ti lidé jsou tam živí a také se říká, co peklo schvátí, už nikdy nenavrátí. Takže je tam dobře vyjádřeno to, že v pekle člověk není mrtvý, ale on je tam jako živý po smrti, ale současně přežívá v místě, které není příjemné. Právě v tom je to zajímavé, že se to opravdu vše točí okolo smrti.

Martina: Na tomto dokumentu mi přijde zajímavé, jakou má širokou složku zvukového designu. Z celého našeho semestru je to jediný dokument, kde byl určený člověk, co pracoval pouze na zvukovém designu. Byla bys ochotná říct, jak se spolupracuje ve trojici – autor, zvukový designer a dramaturg?

Autorka: Dohromady jsme byli čtyři společně ještě se zvukařem. Já jsem dala dohromady „hrubáč“ – zvuky z vesnice, z pater nosteru a co mě k tomu napadlo. Ty jsem pouštěla zvukovému designerovi a ten se toho chopil a začal vytvářet ty plochy, co jste slyšely. Výsledný tvar zní hodně jinak, než kdybych to dělala jen sama.

Profesor: Mě zaujaly také ty pasáže, kde se procházíš lesem a komentuješ, jak se bojíš tmy. To předpokládám vzniklo už pro ten dokument.

Autorka: Ano, a také i kvůli tomu, že jsem chodila k terapeutce, která mi doporučila se strachu vystavit.

Profesor: A bylo to něco, na co jste přišli společně nebo to byl tvůj nápad?

Autorka: Třeba dramaturg tam vnesl to, že by tam měl mluvit víc otec. Ale ty hlavní věci – nahrávky ze školy, s děčkama, z venku jak jdu do tmy a pater noster, tyhle zvukové nahrávky jsem měla a pak si je převzal zvukový designer.

Profesor: A bylo to pro ten dokument ve smyslu, že chci ten strach tam vložit sama za sebe, nechci to tam říkat vyumělkovanou naraci vytvořenou ve studiu, ale spíš jak se to odehrává..

Autorka: ..o strachu se dá hodně mudrovat, ale v tom není cítit. Když se o něm jen mluví, tak tam doopravdy není. A mně přišlo správné, že když takhle ukazují strach svých dětí, tak bych to měla vybalancovat a dát tam i svůj strach, protože je to propojené.

Profesor: A měla si v tom lese strach?

Autorka: Kdybych to netočila, tak nevím, jestli bych tam dokázala jít. Měla jsem hrozný strach.

Autorka: Začaly mě napadat také i jiné věci. Točila jsem třeba i masopust, to mi taky přišlo, že je o strachu. Ale to už se do dokumentu nevešlo.

Profesor: Já si vzpomínám, když jsem to slyšel kdysi poprvé, tak jsem si říkal, jak ta Brit přesně pojmenovává něco, co mě nikdy nenapadlo, a jak se na to koukat, a to jako na pokřivené uchopení tradice. To není o tom, že je tam hlavní čert, je tam přeci rozhodující ten Mikuláš, který přijde s tím nadhledem a řekne: Tohle jsi udělal blbě, ale je z toho cesta ven a Bůh ti odpouští. A ty ji právě pro mě odhalila to, že my už nevíme, co s tím. A ten Mikuláš, který je tam jako soudce ztrácí na významu a do popředí se dostává čert. V tom ti myslím pomohlo to, že jsi přišla odjinud.

Autorka: Já chápu, že je to o Mikulášovi, ale přitom jsem měla pocit, že používám Mikuláše jako propojení s příběhem o strachu. A z dokumentu se pak trochu stala taková diskuze o samotné tradici a vždycky mi pak přijde velmi překvapující, když mi pak třeba kamarádka napsala: No vidíš, v našem městě máme Mikuláše bez strachu, že to určitě ráda slyším. Přitom mě přijde dobrý, že tam ten strach je. Jen ne takhle. Točila jsem to proto, že je to zajímavý a že je to tradice, co pracuje s dobrem a zlem a jak se vypořádávat se strachem. A také mám pocit, že se o tom diskutuje čím dál víc a co dělat s tou tradicí, jak ji inovovat.

Profesor: Ty to máš tak, že jsi přišla z Dánska a neznáš tuhle tradici z dětství, ale tohle může být přenositelné i pro nás autory, když vstupujeme do některých témat, které nejsou naše, ale přijdou nám zajímavé a v té komunitě to pak rozjede úplně něco jiného, než očekáváme. Tady ta naše reakce je pak logická. Rituály jsou pro každou lidskou společnost důležité, jednoduše se v nich vyjadřují symbolicky základní duchovní a filozofické momenty života. A tyto rituály pak zkamení ve své formě a člověk pak neuvažuje o tom, že se to posunulo někam jinam. A také jsem si přitom vzpomněl, je to tedy třeba 5-6 let zpátky, tak se u nás začal propagovat za mě už poměrně perverzní zvyk z Rakouska, a to jsou průvody ďáblů. Ti jsou opravdu příšerní, oproti tomu ti naši mikulášský jsou opravdu jen čerti a ne ďábel. A právě při tom jsem si říkal, že když tu tradici někdo přežene, tak si najedou člověk uvědomí, že je možná něco špatně i v té naší.

Studentka: Jaké to bylo pro vás natáčet s rodinou? Věděli o tom vaše děti a vnímaly, že jsou nahrávané?

Autorka: Věděly to, ale přitom byly malé – měly tři a sedm let. Takže je otázka, jestli v tomhle věku jde dát nějaký souhlas k nahrávání. Spíš to podle mě moc nejde. Rodič podle mě dokáže dítě přemluvit k čemukoliv. Brala jsem to tak, že je to moje zodpovědnost, jak to použiji, a právě proto jsem měla ten pocit, že to musím vyvážit i tím svým strachem. Musíme tam být spolu. Zrovna dnes jsem se zeptala syna, jestli s semnou chce dnes dorazit, že se bude pouštět Peklíčko, ve kterém účinkuje, takže o tom přemýšlel, ale nakonec nechtěl jít. Právě třeba moje děti jsou zvyklé na to, že se často nahrává a že z toho pak vznikají různé věci, ale beru za to opravdu zodpovědnost, když takhle nahrávám vlastní rodinu a jiné blízké lidi.

Profesor: Označila bys to za autorský dokument?

Autorka: Asi jo. Zrovna autorský dokument je takový dobrý pojem, to se dá říct o různých věcech. I když občas mám problém s tím, že vlastně asi přesně nevím, co to je. Profesor: Tady vlastně nejde ani o to označení. Já vždy říkám pozor na to, když vypovídáte světu nějakou svou představu o tom, jak věci jsou, že je lepší spíše pátrat a zkoumat, jak to mají jiní a tím to pak podkládat. My máme jedno hezké české slovíčko „vošastlich“ a mě přijde, že to tak je. Je to tvá neřvavá výpověď o tom, jak to máš se strachem.

Autorka: Ano, to tak i bývalo zdůrazňováno na různých mezinárodních srazech autorů, že o sobě v dokumentech ne! Má to hodně úskalí, může to být patetické nebo nezajímavé, nikoho to neosloví a člověku se to také špatně hodnotí. Proto je dobré mít kvalitního dramaturga a musí tam být jasné to hledání, musím vědět, co hledám. Určitě ale nemám recept na to, jak to udělat dobře. Někdy se to ale prostě stane, člověk narazí na něco, co je přímo v jeho blízkosti a pak může být pokrytecké to hledat u

někoho jiného. V tom jsou pak různé úrovně, jestli je to ještě v normě nebo už je to trochu sebestředný.

Profesor: Já, když právě mám ten případ toho, že jsem v tom dokumentu za sebe, tak mi pomáhá i krom dobrého dramaturga, také si sám sebe představit ve třetí osobě. Měla si to taky takhle?

Autorka: Určitě. Když už v tom dokumentu jsem, tak ať jsem to opravdu já, ale samozřejmě to nejsem celá já. A tady ten kus, to je pro mě jen ta postava.

Profesor: Taky to tak mám. A i když natáčím třeba o jiných, tak taky vnímám to, že je to pouze jen kus toho člověka. Je to zjednodušené.

Martina: Necháš nás prosím nahlédnout, jak jsi to měla s autorizací u své rodiny? Měla jsi jejich bezmeznou důvěru nebo jsi třeba v rámci zachování dobrých vztahů se rozhodla s nimi finální verzi konzultovat? Zvláště mě to tedy zajímá u té rodiny, protože s některými si nahrávala opakovaně.

Autorka: Když jsem natáčela hodně v Dánsku, tak jsem se naučila jednu takovou věc, a to je domluvit se s nimi, že tedy nahrajeme rozhovor a pokud po tom rozhovoru je napadne něco, co nechtějí, aby v dokumentu zaznělo, tak ať mi to poví a já to tam v žádném případě nedám. Takže mají plné právo veta, ale není to o tom, že by ten člověk pak poslouchal celý dokument. S tímto způsobem mám jen dobré zkušenosti. A taky mi přijde ta klasická autorizace strašně těžká v tom, že bych nevěděla, v jaké chvíli to mám udělat. Někdy totiž ani nevím, kdy to bude, furt to pouze dávám nějak dohromady, zkouším tisíc věcí, bojuji s tím a pak najednou je to hotový a už je pozdě. To se mi teď stalo – dělala jsem na takové malé věci, která je podobná tomuto dokumentu v tom, že jsem nahrávala různé zvuky a pak se rozhodla to dát dohromady. Bylo to nakonec o tom, jak jsem ztratila svého tátu a nikdo krom mě tam nemluví, jen občas je tam zvuk i toho táty. Na tom jsem pracovala, vůbec jsem nevěděla, jestli to někdy bude, jestli to někdy vyjde, jestli to má smysl a najednou to bylo hotový a mě ještě naštěstí napadlo, že tam zpívá moje malá neteřka, takže jsem to ještě posílala k autorizaci mé sestře. No a pak večer předtím, než to mělo premiéru na BBC mi došlo, že jsem to nepřehrála mámě. Takže ta si to naštěstí stihla pustit ještě předtím a pak mi psala, že je to hezký.

Profesor: Já mám s tímhle zkušenost také. Dělali jsme před několika lety čtyřdílný seriál společně s dramaturgem Honzou Gogolou a ten mi to toho hodně vnesl to téma autorizace, která je pro něj hrozně důležitá. Byly to velmi osobní příběhy jiných lidí, a protože jsem je dobře znal i jako kněz, tak se mi i hodně otevírali. A tam odlišit to, kdy to říkají dokumentaristovi a kdy knězi je docela obtížný. A u rodiny je to podobný, tam se také těžko rozlišuje, kdy to říkají dokumentaristce a kdy dceři. A Honza to právě velmi prosazoval, i když nás k tomu žádný zákon nenutí. To oni jdou s kůží na trh a my nevíme, co to způsobí. A pamatuji si přesně jednu situaci - stará paní vyprávěla o svém příběhu, kdy měla nádherné manželství, které si ale zažilo krizové období, kdy jim do vztahu kecali rodiče. A byla tam věc, která velmi zesílila tu její výpověď, a když ji pak ta paní slyšela, tak nás poprosila, abychom ji tam nedali. No a s Honzou jsme byli samozřejmě odhodlaní to tam nedat, ale bylo nám to líto, tak jsme se snažili ještě s paní promluvit a vysvětlit jí, že je to dobrý, že jí to neuškodí. A ona nám pak vysvětlila, proč vlastně nechce, aby to v dokumentu zaznělo. Nějaká věc, co s tím ani přímo nesouvisela, tak by rozjela staré rány v rodině, o kterých jsme neměli sebemenší tušení.

V tu chvíli jsem si řekl ano, nebude to tak silné, ale toto jsou přesně ty věci, které nedohlédneme.

Autorka: Ano, třeba i ta kamarádka, která tam byla v tom pytli, tak ona je tam anonymně. Nechtěla tam mít své jméno, protože s tím nechtěla být spojená.

Profesor: Když člověk poznává nějaký příběh jako dokumentarista, tak ti lidé ti řeknou, to, co ti chtějí říct. Ale v případě, kdy ta role není jasná, kdy to může splývat, tak ta autorizace je důležitá. Na jedné straně je tam velká výhoda, že se ti lidé hodně otevřou, ale také i to riziko.

Autorka: Tam jsou také různé role. Třeba ten můj tchán, s ním jsem natáčela i dřív, takže spolu máme tu minulost a on ví, jak to dělám, takže měl i svůj vlastní rytmus, a tak to může být různé s každým. S mou sestrou podobně, už to máme ukočirovaný.

Student: Napadla vás i třeba jiná česká tradice, kterou byste chtěla natočit?

Autorka: Ta kamarádka, co tam byla v pytli, tak ta mi povinně zadala další dokument, který by měl být o Velikonocích. A mě samotnou napadl masopust.

Profesor: Dále pak třeba klidně i ostatky, fašank – to jsou různé verze téhož.

Martina: Mě třeba napadá i v téhle době, kdy jsou různé vegetariánské a veganské směry, tak zkusit zpracovat veřejné zabíječky.

Profesor: Ano, k tomu mě napadá příběh, který už je starý alespoň 15 let. Točil jsem téma rituálu v jednom televizním seriálu a tehdy jsme zaznamenali zabíjačku v Ostopovicích. A člověk čeká, že to bude opravdu brutální zážitek, ale bylo to přesně naopak. Řezník všechny vyhnal pryč a i my, co jsme natáčeli, jsme museli natáčet z verandy. Zůstal tam tedy sám s tím nervózním prasetem a já jsem dobrou čtvrt hodinku sledoval, jak se ten řezník s prasetem procházejí po dvoře a vypadalo to, jak kdyby si povídali. A chodili tak dlouho, dokud to prase nebylo opravdu klidné a v té chvíli jsem měl pocit, jako by to prase přijalo svůj osud. Poté tedy prase omráčil a začala ta velká akce. Tenkrát v televizi to zakázali použít, protože je to brutální a já jsem to nechápal, protože co je na tom brutálního v kontextu toho, když se kupuje zavakuované maso a pak se vyhazuje. To ale stálo život tvora. Oproti tomu zabíjačka je alespoň na férovku.

